

10. Полюга Л. Іван Огієнко про мову в українській церкві / Л. Полюга // Вісник Львівського університету. Серія журналістика. – 2004. – Вип. 25. – С. 240-246.
11. Рева Л.Г. Внесок вченого-енциклопедиста Івана Івановича Огієнка в мовознавчу науку (за фондами Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського НАН України) / Л.Г. Рева // Актуальні проблеми слов'янської філології. – 2010. – Вип. XXIII. – Ч. 3. – С. 304-314.
12. Сохацька С. Огієнко-літературознавець / С. Сохацька // Дивослово. – 2003. – №10. – С. 63-70.
13. Тимошик М.С. Голгофа Івана Огієнка: Українознавчі проблеми в державотворчій, науковій, редакторській та видавничій діяльності / М.С. Тимошик. – К. : Заповіт, 1997. – 229 с.

The article is devoted to understanding the scientific heritage of John King James movnosvitohlyadnyh in the context of scientific opinion. The present attempt yasuvannya methodological principles of linguistic, movnokulturnoyi, linguistic and educational concept thinker. Grounded principles of the philosophy of language Metropolitan Hilarion and its bahatoaspektnosti polyfunctionality. Author determined paradigm of philosophy of language features John James Version.

Key words: philosophy of language, linguistic philosophy, philosophy of language paradigm, ridnomovna educational paradigm, the culture of their native language.

Отримано: 23.02.2015 р.

УДК 81'374:001(477)(092)

Т. П. Білоусова

Кам'янець-Подільський національний університет імені Івана Огієнка

СЛОВНИЦТВО ІВАНА ОГІЄНКА ТА ПРИНЦИПИ УКЛАДАННЯ СЛОВНИКА З БІОЕТИКИ

У статті проаналізовано теоретичні та практичні досягнення Івана Огієнка в лексикографії, термінознавстві, термінографії, виокремлено засадничі принципи словникарської справи, що стануть в нагоді укладачам нових словників. Стверджується, що відсутність усталеного термінологічного апарату біоетики, єдиних підходів до його формування обумовлюють потребу і доцільність створення тлумачного термінологічного словника з біоетики.

Ключові слова: тлумачний словник, біоетика, термінологія, принципи укладання.

Загальновідоме уважне ставлення Івана Огієнка до словникарства. Він сам був автором і укладачем непересічних словників, серед них: «Історичний словник української граматичної термінології» (К., 1908); «Словарь неправильных, трудных и сомнительных слов, синонимов и выражений в русской речи», «Русское литературное ударение», «Словарь общеупотребительных иностранных слов в русском языке», «Орфографический словарь», «Словарь военно-исторических терминов» (К., 1910-1914 pp.); «Український правописний словник», «Український стилістичний словник» (Львів, 1923-1925 pp.); «Словник місцевих слів у літературній мові не вживаних» (Жовква, 1934); «Церковний словничок» (Холм, 1942), «Українсько-російський словник початку XVII століття» (Вінніпег, 1951), «Грамагічно-стилістичний словник Шевченкової мови» (Вінніпег, 1961), «Етимолого-семантичний словник української мови» (Вінніпег, 1994). Протягом багатьох років друкувалися невеликі словнички як додатки до монографічних ви-

дань і статті у редактованих ним журналах «Наша культура», «Віра і культура», «Рідна мова». Останній взагалі став закордонним осередком української термінографії: від середини тридцятих років його редакція проводила копітку роботу з підготовки матеріалів до українських термінологічних словників – таких, як «Шкільна термінологія», «Українська канцелярська мова», «Спортивна мова наших учнів», «Автомобільна термінологія», «Військова термінологія» та ін.

Іван Огієнко вважав словник найавторитетнішим джерелом інформації. У ХХІІІ розділі монографії «Історія української літературної мови», що має назву «Як навчатися української літературної мови», автор наполегливо радить кожному письменникові українцеві мати в своїй хаті «якогось підручного українського словника й частіш заглядати до нього, бо без цього літературної мови не навчитисяд» [1].

Особливого значення вчений надавав термінологічним словникам, адже «ні один словник, який би повний не був він, не може заступити собою фахового термінологічного словника. Ось тому кожен фахівець конче мусить мати в себе під руками також і термінологічного словника свого фаху» [1]. Заслуга Івана Огієнка полягає в тому, що «він теоретично обґрунтував безперервний розвиток української термінології, послідовно орієнтувався на весь територіальний простір українського народу і дотримувався погляду, що термінологічна розбудова української мови детермінована науково-освітніми, культурними запитами її носіїв. В його працях бачимо чітке розуміння потреби розвитку національної термінологіки для освіти, інтелектуалізації нації, збагачення її наукового потенціалу» [2]. Обґрунтовуючи проблему безперервного розвитку української термінології, вчений зазначав, що вона дуже складна і важлива, постає не відразу, а витворюється самим життям, а для свого усталення потребує державної підтримки [1, с.250-255].

У своїй ранній праці «Українська граматична термінологія. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її» (2008 р.) І. Огієнко визначив місце термінотворення в інтелектуальному розвитку народу і становленні наук: «у кожного народу, що має свою історію, що має право на самостійне існування, та чи інша виробленість наукової термінології свідчить собою про його культурний зріст, про його культурне становище» [3, с.2]. Термінологічна розбіжність (коли «чия хатка, того й паніматка») негативно впливає на розвиток науки та освіти, тому, на думку Івана Огієнка, слід прагнути усталеності і єдності термінології, адже «не може бути гарного, культурного розвою, коли вчені марно трапитимуть свій дорогий час на суперечки про форму» [3, с.2-3].

Окрім ретроспекції граматичної термінології, вчений долучився до теоретичного осмислення наукових основ термінотворення і висунув конкретні вимоги до українських термінів: «1. Термінологія повинна будуватись на одній певній zasadі, а не бути мішаниною принципів формальних, логічних і граматичних. 2. Щоб кожний термін був вироблений з такого коріння, що існує в живій українській мові, а не бути словом чужомовним. 3. Кожний термін своєю будовою не повинен суперечити законам фонетики й морфології української мови» [3, с.9].

Посилаючись на цю вагому працю, Івана Огієнка сьогодні називають «основоположником теоретичної і практичної історичної лінгвотермінографії української мови» [4]. Визначені тут принципи і підходи проєктуються на будь-яку понятійну сферу, адже вчений:

- наголосив і на тому, що термін має бути однозначним, «подавав одне розуміння, а не де-кілько, щоб слово, яким його висловлено, не викликало в нас інших, зайвих асоціацій» [3, с.7];
- широко представив графічну, орфографічну, акцентуаційну, словотвірну варіантність термінів;

- показав парадигматичні (гіперо-гіпонімні) відношення між ними;
- підкреслив важливість правильно орієнтованих термінів, адже «ми маємо силу термінів, то зовсім незрозумілих, то зовсім не відповідних тому розумінню, якого знаком їх уживають» [3, с.9];
- проаналізував витоки української граматичної термінології, показав її зв'язок із слов'янською, російською, польською, німецькою, чеською, сербською термінологіями та живою народною мовою [див. докладніше: 4].

Узагальнено ставлення Івана Огієнка до національної термінології представлено в статті «Для одного народу – одна наукова термінологія». Вчений назвав її «зовнішньою формою науки», що дає змогу «легше й глибше науково працювати, тому стан наукової термінології завжди свідчить і про стан національної науки. Ось через що кожний культурний народ так багато працює для вироблення доброї й широко розвиненої національної наукової термінології. Добра, влучно складена національна термінологія надзвичайно корисна для науки, бо сильно допомагає не тільки глибшому зрозумінню її, але й її більшому поширенню» [5, с.493-494].

Ідеї Івана Огієнка щодо розбудови національної термінології та створення спеціальних термінологічних словників актуальні й для сучасних дослідників, адже все нові сфери пізнання потребують термінологічного оформлення і термінографічної обробки. «Не може бути науки, раз на вислів її достачає термінів», – ця фраза Івана Огієнка зі згаданого словника [3, с.2] якнайкраще ілюструє стан термінології такої нової наукової галузі, як біоетика.

Бурхливий розвиток біології, медицини, екології породив гострі гуманітарні проблеми, які неможливо вирішити в межах однієї окремої галузі знань, без спільних зусиль юристів, теологів, соціологів, психологів, філософів тощо. Відповіддю на виклики часу стала поява у 70-ті роки минулого століття нової нормативної дисципліни, покликаної регулювати моральне ставлення людини до всього живого, – біоетики.

За визначенням її засновника В.Р. Поттера, це «наука виживання», «нова мудрість», що об'єднує «біологічні знання та загальнолюдські цінності» [6, с.5, 13]. Наука переймається етичними аспектами репродукції людини, етаназі, паліативної допомоги, трансплантології, генної інженерії, клінічних досліджень на людях і тваринах, збереженню видового розмаїття в природі, раціональним використанням природних ресурсів тощо. В широкому розумінні (з визначенням «глобальна») вона вбирає в себе три галузі прикладної етики: екологічну, медичну та біомедичну, що спільно стверджують ідею «благоговіння перед життям» (А. Швейцер).

В Україні розвиткові біоетики приділяється значна увага. Втім, до переліку важливих і нагальних справ не увійшло створення україномовних і перекладних словників з біоетики, тоді як в Америці видано чотири томну енциклопедію, в Білорусі та Росії за 15 років побачили світ близько двох десятків словників з біоетики, екологічної етики, біомедичної етики та гуманітарної екології (автори – І.О. Асєєва, Т.В. Мішапкіна, С.Д. Денисов, Я.С. Яскевич, Б.Г. Юдін, В.О. Кисельов, Ю.М. Хрустальов, Л.Ю. Арсанусова, В.С. Нікітін, С.Б. Мельнов, Г.М. Каропа та ін.).

На теренах України словникарська робота в цій царині лише почалася. Так, голова Київського еколого-культурного центру В.С. Борейко видав «Популярний словарь по экологической этике и гуманитарной экологии» (К., 2003) і словник-довідник «Экологическая этика» (Мн., 2011). Короткі словнички термінів знаходимо на спеціальних сайтах [7] та у складі навчальних і методичних посібників О.С. Перової «Філософські аспекти біоетики» [8, с.155-158], Г. Терешкевич «Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти» [9], методичних рекомендацій І.М. Пічкур «Основи біоетики та біо-

безпеки» [10, с.41-43]. Проблему біоетичної термінографії порушено в статті І.С. Назарко «Словник з біоетики як засіб формування моральної особистості». Автор підкреслює важливість створення джерела, що «сприяє формуванню потреби спілкування з живою природою, інтересу до пізнання її законів. Словник провоксе заглянути у власний досвід моральних переживань, ставлень до інших і до себе; допомагає конструювати ситуації, що породжують моральну практику на уроках, вдома, втягуючи в це дітей і дорослих» [11]. Розрахований на школярів, невеликий за обсягом і неоднорідний за змістом, словник має не науковий, а популярний, дидактичний і виховний характер.

Тому, на жаль, сьогодні доводиться констатувати відсутність усталеного українського термінологічного апарату біоетики та єдиних підходів до його формування. Як і за часів Івана Огієнка, «у нас що не письменник, то свій власний правопис, що не вчений – своя власна термінологія» [3, с.2]. Термінологічна селекція відбувається хаотично, номінативні одиниці, використовувані для когнітивного освоєння цієї понятійної сфери, генетично неоднорідні, не кодифіковані, мають багато варіантів.

Все це свідчить про нагальну потребу в створенні термінологічного словника з біоетики. Ключовим аспектам цієї роботи присвячено наступний виклад.

1. Джерелами матеріалу для словника мають стати іншомовні словники, довідники та енциклопедії з біоетики, тексти законів України, міжнародних угод, державних стандартів, відомчих нормативно-правових актів, наукові статті, монографії, навчальні й методичні посібники, підручники, інформація зі спеціальних Інтернет-ресурсів, фахових журналів тощо.

2. Нагальним є питання про обсяг і характер термінології, що буде включена до словника. Зважаючи на міждисциплінарний характер науки, словник вибратиме термінологію різних галузей знань: його головними «донорами» стануть нормативна етика, біологія, медицина, екологія, юриспруденція, теологія. Провідним принципом має бути якнайширше залучення релевантних одиниць, адже, як сказано в «Передмові» до одного з словників, «біоетика як наука лише зароджується, ще важко визначити точний перелік тем і напрямків, якими вона буде оперувати й на які розповсюджуватиме свій вплив. Її термінологія змінюється відповідно до еволюції науки та технологій» [12, с.4].

Зокрема, у дискурсі біоетики об'єктивуються і набувають специфічного змісту такі концепти нормативної етики, як «добро», «благо», «зло», «шкода», «страждання», «співчуття», «честь», «гідність», «обов'язок», «відповідальність», «правда», «чесність», «справедливість», «воля», «свобода», «совість», «цінність» та ін. Тож словник має охопити масив термінів, що є вербалізаторами цих концептів: *засада справедливості, кардинальні чесноти, розважливість, номірованість, мужність, цінність людського життя* та багато інших.

На початку свого існування біоетика ототожнювалась із біомедициною та медичною етикою, тож велика кількість термінів запозичена саме з медицини, біології, генетики. Всі вони оцінюються й інтерпретуються з етичних позицій: *лікарська тасмність, лікарський патерналізм, клінічна смерть, аборт, наркоманія, антропогенетика, генетична інженерія* тощо.

Екологія – теж важливе джерело термінопонять біоетики, тому екологічний бумеранг, екологічна загроза, відеозабруднення, шумове забруднення, екологічний волонтаризм, панування над природою, кислотний дощ та сотні інших одиниць потребують введення в словник.

Охорона прав живою неможлива без позначення юридичних понять – таких, як закон про дикі природу, принцип інформованої згоди, медичний казус, компетентний пацієнт, конвенція про права людини в біомедичних дослідженнях тощо.

Збагачують понятійний апарат біоетики загальнонаукові терміни, які дають відповідну «матрицю» дослідження: *абстрагування, аналогія, ймовірність, гіпотеза, дедукція, діалектика, діалог, інтерпретація, парадигма* та ін. Окрім того, біоетика вбирає в себе терміни, поняття і закони філософії, психології, соціології, естетики, когнітології, аксіології, ноосферології, синергетики та ін. Незвичне на перший погляд поєднання різних галузей знань – від природничо-наукових до гуманітарних – має на меті подолати притаманний сучасній культурі розкол між «фізиками» і «ліриками», створити цілісну життєстверджуючу картину взаємодії людини і світу.

Важливо зазначити, що науці постнекласичного типу, якою є біоетика, притаманне розмивання кордонів між спеціальним знанням і суспільною думкою, заснованою на народних традиціях, релігії, міфології. Зокрема, біоетика розглядається як сучасна форма християнської місії, тож релігійні поняття становлять важливу частку її понятійного апарату: *сакральна екологія, священна тварина (діврова, криниця), культ дикої природи, релігійна природоохоронна мотивація, теологічний центр життя* тощо. В античній міфології, язичницьких віруваннях беруть початок терміни *екологічний міф, екологічна міфологія, концепція Геї, тотемістична мораль* та ін.

Тож термінологічне поле біоетики дуже широке і різноманітне, звідси – умовність його меж і складність вироблення критеріїв відбору одиниць для презентованого словника. Ми пропонуємо такі критерії: а) релевантність терміна для відображення станів, процесів, явищ, що так чи інакше стосуються морального ставлення до людини та «живого» загалом; б) повторюваність терміна в іншомовних словниках; в) його затребуваність в друкованих і електронних джерелах з біоетики.

Важливою частиною словника має стати презентація персоналій, які зробили вагомий внесок у становлення біоетики як науки. Це давньогрецькі, давньоримські, а також вітчизняні й зарубіжні філософи, медики, біологи, екологи, письменники нової доби – такі, як Авіценна, Арістотель, Асклепій, Гіпократ, Парацельс, Ч. Дарвін, О. Гумбольдт, В. Вернадський, В. Вересаєв, В. Бехтерев, В. Високович, О. Безредка, В. Образцов та багато інших. Словникові статті включатимуть коротку інформацію про них.

3. «Ліва» частина словника (упорядкування одиниць опису) ґрунтуватиметься на принципах наочності, зручності користування. Дослухаючись до настанов Івана Огієнка, розмістимо одиниці опису в алфавітному порядку, із обов'язковим зазначенням наголосів у словах, що мають два і більше склади. Заголовну одиницю будемо виділяти жирним шрифтом і фіксувати в прямому порядку: спочатку означення, потім – означуване слово; спершу дієслово, потім – слова, якими воно керує (для полегшення пошуку одиниць в кінці словника розмістимо алфавітний покажчик).

Термін подаватимемо переважно в однині, але за необхідності, якщо це відповідає специфіці даної галузі знань, – у множині: Біологічний прогрес; Консументи.

У словнику з біоетики практично неможливо дотриматись настанови Івана Огієнка «... термінів з чужомовних слів нам краще б не вживати зовсім» [3, с. 9], адже більшість із них – або скальковані, або мають інтернаціональні морфемні елементи, тож будемо виходити з принципу розумної пропорційності свого і запозиченого. Якщо термін є калькою з англійського або має латинське, грецьке та ін. походження, зазначимо це в квадратних дужках, за можливості – надамо переклад твірного елемента; тотожну абрєвіатуру іноземною мовою подамо в круглих дужках: Аксіологічний [грец. *axios* – цінний *ilogos* – учення]; Контроль якості [Quality Control (QC)]; Консументи [лат. *consumo* – споживаю].

Варіативність одиниці має бути обов'язково відбита у нормативному словникові: якщо термін має декілька лексичних, граматичних, орфографічних, акцентуаційних варіантів, усі вони будуть представлені через скісну риску в порядку, що відбиватиме складність конструкції та / або частоту вживання: Конкурентне вивільнення / правило конкурентного вивільнення / закон Гаузе. Якщо усталена форма терміну включає лапки, збережемо написання в лапках: «Не нашкодь» / принцип «не нашкодь» / принцип не заподіяння шкоди.

Абревіатуру, що позначає те саме поняття і є простим скороченням номінативної одиниці (універбом), подамо другою: Біологічний моніторинг / біомоніторинг.

Взаємозамінні компоненти терміну подамо через знак «дві скісні риски»: Людський // гуманнийморалізм.

4. «Права» частина словника (семантизація термінів і понять). За характером («правої» частини словник відноситься до тлумачного типу: в ньому будуть наведені визначення понять даної галузі знань. Семантизуючи терміни, маємо намір керуватись принципами об'єктивності, безпристрасності, лаконічності, плоралізму думок, не займаючи однобічної ідеологічної або релігійної позиції. Зокрема, представимо біоетичні кодекси різних релігій (буддизму, індуїзму, іудаїзму, ісламу, католицизму, конфуціанства, православ'я, протестантизму, синтоїзму), наголошуючи на їхніх позитивних і негативних сторонах.

Тлумачення не претендують на абсолютну оригінальність, у них синтезуємо загальні підходи наукових, навчальних і довідкових видань, перелік яких подамо у списку літератури до словника.

Значення одиниці розкриємо після знаку «тире» в тому самому рядку:

Генетична дискримінація – обмеження прав індивідумів, носіїв тих чи інших спадкових ознак або генів.

Для зменшення обсягу дефініції вживатимемо скорочення заголовкового терміну, позначене жирним прифітом. Курсивним накресленням виділимо в тексті відсильні терміни та найменування, що мають у словникові власні статті:

Істина – реальна дійсність, правильно відображена у свідомості людей.

I. логічна – відповідність розуму (пізнання) об'єктові; **I.онтологічна** – відповідність усіх речей розуму Того, хто створив їх пізнавальними.

Якщо термін багатозначний, значення прогнуреруємо і подамо через крапку з комою. До словника вводитимемо лише ті значення загальнонаукових термінів, які релевантні для біоетики:

Адаптація [лат. *adapto* – пристосовую] – 1) сукупність особливостей біологічного виду, що забезпечує можливість пристосування до мінливих умов зовнішнього середовища; 2) пристосування організму до нових умов зовнішнього середовища.

Семантизація деяких одиниць не може обмежитись короткою дефініцією і потребує розлогого викладу інформації. Описова дефініція подаватиметься після крапки:

Біоетичні проблеми штучного запліднення // запліднення *in vitro*.

1. Можливість або необхідність збереження **анонімності донорів-чоловіків** або **сурогатних матерів** для майбутніх дітей та їхніх офіційних батьків. 2. Небезпека своєрідного расизму за можливості цілеспрямованої або випадкової **селекції донорів** – носіїв «крапких» генів. 3. Знищення або збереження **з порядку**, що має можливі або виявлені **аномалії**. 4. Проблема власності на **«надлишкові» ембріони** тощо.

Специфічними «тлумаченнями» вирізнятимуться і статті про персоналії:

Мєбіус Карл (1825-1908 рр.) – німецький гідробіолог. У 1877 р. розробив учення про біоценоз як сукупність організмів, що через середовище існують

ня тісно пов'язані між собою. Термінбіоценоз широкоживаний у сучасних наукових дослідженнях.

5. Призначення словника. За призначенням «Словник з біоетики» буде словником узусу, тобто представлятиме сучасний стан термінології у цій галузі. Він може бути використаний: 1) як навчальний посібник для викладачів, студентів, аспірантів технічних, медичних, біологічних, фармацевтичних та ін. спеціальностей, що може бути корисним під час аудиторної роботи, проектної та дослідницької діяльності; 2) довідник з біоетичної культури для медиків, біологів, екологів, працівників природоохоронних закладів, членів біоетичних комітетів, громадських активістів, школярів та ін.; 3) джерело корисної інформації для широкого кола читачів, які цікавляться проблемами гуманного ставлення до всього живого та охорони природних ресурсів від забруднення та вичерпання. Відповідаючи на виклики ХХІ століття, що прирікає нас на життя з «небезпечними знаннями», біоетика продовжує процес свого формування як окрема галузь знань і стає справжньою «наукою виживання». Поділяючи думку Івана Огієнка про те, що для розвитку національної термінології потрібна постійна співпраця фахівців певної спеціальної галузі з ученими-філологами, завданням останніх вважаємо сприяти кодифікації спеціальної термінології всіма доступними засобами, в тому числі таким важливим, як створення термінологічних словників.

Список використаних джерел:

1. Огієнко Іван (Митрополит Іларіон). Історія української літературної мови / Іван Огієнко (Митрополит Іларіон) ; упоряд. М.С. Тимошик. – К. : Наша культура і наука, 2001. – 440 с., іл.
2. Авраменко В.І. Навчальна роль терміна в культурно-освітній концепції Івана Огієнка [Електронний ресурс] / В.І. Авраменко. – Режим доступу: <http://dspace.udpu.org.ua:8080/jspui/bitstream/6789/877/1/ohienko.pdf>
3. Огієнко І. Українська граматична термінологія. Історичний словник української граматичної термінології з передмовою про історію розвитку її / Іван Огієнко. – К. : Друкарня І-ї Київської Друк. спілки, Трьохсвятительська, 5, 1908. – 79 с.
4. Казимиrowa І. І. Огієнко – засновник української історичної лінгвотермінографії / І. Казимиrowa // Українська мова. – 2015. – №1. – С. 36-49.
5. Огієнко І. Для одного народу – одна наукова термінологія / І. Огієнко // Рідна мова. – 1935. – Ч. 11 (35). – С. 491-498.
6. Поттер В.Р. Биоэтика: мост в будущее / В.Р. Поттер; под ред. С.В. Вековишиной, В.Д. Кулиниченко. – К., 2002. – 216 с.
7. Короткий словник екологічних термінів [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakonoposlusnik.narod.ru/BESNEW/ek_slov.htm
8. Перова О.С. Філософські аспекти біоетики : навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.] / О.С. Перова. – К. : Центр учбової літератури, 2009. – 160 с.
9. Терешкевич Г. Біоетика в системі охорони здоров'я і медичної освіти : навч. посібник / Г. Терешкевич. – Львів : Світ, 2008. – 344 с.
10. Основи біоетики та біобезпеки : метод. реком. до самостійної роботи студентів III курсу мед. та стомат. ф-тів / уклад.: І.М. Пічкур. – Дніпропетровськ, 2013. – 44 с.
11. Назарко І.С. Словник з біоетики як засіб формування моральної особистості / І.С. Назарко // Передові наукові розробки – 2006 : матеріали I міжнар. наук.-практ. конференції, 1-15 вересня 2006 р. – Дніпропетровськ, 2006. – Т. 10. Педагогічні науки. – С. 70-73.
12. Биомедицинская этика: словарь-справочник / под ред. Т.В. Мишаткиной. – Минск : БГЭУ. 2007. – 90 с.

The article deals with theoretical and practical achievements of Ivan Ohienko on lexicography, terminology, terminography. The given basic principles of dictionary work can be of use for the new compilers. The absence of fixed terminology on bioethics and common approaches to its formation prove the necessity and expedience of making an explanatory terminological dictionary of bioethics.

Key words: explanatory dictionary, bioethics, terminology, principles of compiling.

Отримано: 09.02.2015 р.

УДК 821.161.2-2

В. П. Біляцька

Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПОЕМА «РОЗП'ЯТИЙ МАЗЕПА» І. ОГІЄНКА В ТИПОЛОГІЧНОМУ ЗІСТАВЛЕННІ ІСТОРИЧНИХ РОМАНІВ У ВІРШАХ

У статті розглядається рецепція образу Івана Мазепи в історичній драмі Івана Огієнка «Розп'ятий Мазепа» та сучасних історичних романах у віршах Катерини Мотрич «Мотрині ночі», Леоніда Горлача «Мазепа», Андрія Гудими «Сповідь Мазепи», Івана Шкурая «Батурич», що відзначаються новим рівнем осягнення буття гетьмана після однієї з найбільших трагедій України – поразки під Полтавою й втрати волі й державності.

Ключові слова: Мазепа, образ, історична драма, роман у віршах, документальність.

Навіть найповніші й найоб'єктивніші видання сучасної мазепіани не несуть вичерпної інформації історико-біографічної та художньої інтерпретації буття і діянь Івана Мазепи, гетьмана України (1687-1709). Не знайдемо її в обраних для аналізу нами творах: історичній драмі Івана Огієнка «Розп'ятий Мазепа» (1961), сучасних історичних романах у віршах Катерини Мотрич «Мотрині ночі» (2005), Леоніда Горлача «Мазепа» (2004), Андрія Гудими «Сповідь Мазепи» (2003), Івана Шкурая «Батурич» (2001). Всі твори за жанровою моделлю історичні, тому документальна основа їх, історичне тло з художньою фантазією набуває першочергового значення і є для реципієнта запорукою життєвості, вірогідності побутування авторського потрактування образу, прототипом якого є непересічна особистість – Іван Мазепа, який все життя «...для України / готов здобути був і Неба!» [7, с.54], «думав-мріяв про Свободу: / Дать Мамі Сонечко ясне, / Здобути Волго для народу» [7, с.14] («Розп'ятий Мазепа»).

Важко визначити, у якій галузі пріоритетною була діяльність українсько-го мислителя Івана Огієнка як політика чи богослова, як науковця-дослідника чи письменника, хоча письменницька, на нашу думку, найменше досліджена. Він автор численних наукових біографічних нарисів, художніх полотен про життєписи особистостей та драматичні періоди української історії «відгомони яких і в політичному, і в духовному плані озивається в нашій державі й дотепер» [10]. Йдеться про цикл драматичних поем у книзі під назвою «Вікові наші рани» та двох книгах «Наш бій за державність», героями яких є такі історичні постаті, як Богдан Хмельницький, Іван Мазепа, Іван Виговський, Іван Сірко, Олексій Розумовський, Арсеній Мацієвич та ін. Як зазначив М. Тимошик, на-